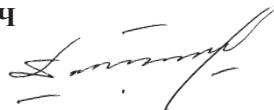


**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

БОГУЦЬКИЙ ПАВЛО ПЕТРОВИЧ



УДК 340.11(477)(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень
(081 – Право)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ПИЛИПЧУК Володимир Григорович,
Науково-дослідний інститут інформатики і права
Національної академії правових наук України, директор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
дійсний член (академік) НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
ПЕТРИШИН Олександр Віталійович,
Національна академія правових наук України, президент;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
ЯРМИШ Олександр Назарович,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
головний науковий співробітник;

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
КРИЖАНОВСЬКИЙ Анатолій Федорович,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін

Захист відбудеться 30 вересня 2020 року о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.501.01 у Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України за адресою: Україна, 01032, м. Київ, вул. Саксаганського, 110-В.

Автореферат розіслано 28 серпня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



М. В. Беланюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Стрімкі зміни сучасного світу орієнтують правову науку на дослідження питань, які стосуються збереження навколишнього світу, забезпечення безпеки життєдіяльності людини, існування та розвитку соціуму, що належить до сфери національної безпеки.

Проблема забезпечення національної безпеки України має багато вимірів – економічних, інформаційних, воєнних, екологічних, техногенних тощо – і всі вони є важливими для світобуття кожної людини, суспільства і держави. Проте правовий вимір національної безпеки не втрачає своєї актуальності, оскільки стосується усіх інших вимірів національної безпеки та дозволяє поєднати важливі грані життєдіяльності людини, якими є свобода і безпека.

Свобода і безпека лише на перший погляд перебувають у різних площинах сприйняття світу. Свобода як виразник права і безпека як стан людського життя існують разом і не передбачають відокремленості, орієнтуючи суспільство, державу і право на взаємодію, яка дозволяє досягти стану рівноваги, забезпечити сталий розвиток. Право наближає державу до людських потреб, відкриває ті якості держави, які виявляють її потужний потенціал стосовно захисту людини, суспільства, загальних, спільних, а також індивідуальних інтересів і цінностей. Право дає можливість розкрити усі виміри безпеки людини й соціуму, і свобода як неодмінний його виразник виявляється однією із реальних гарантій самої безпеки.

Право національної безпеки виникає на основі взаємодії права та держави у визначенні національних інтересів і забезпеченні їх захисту. У цьому складному процесі взаємодії, що має різні рівні, різну інтенсивність, різну енергію поглинання негативних для безпеки соціальних факторів, держава як основний соціальний актор національної безпеки отримує надійного союзника, більш витриманого і завжди сучасного, – права.

У відносинах права і держави на шляху до забезпечення національної безпеки виявляється, що національна безпека – це не лише відсутність соціальних конфліктів, не лише стабільність людського життя і задоволення людських потреб, які є достатніми для виявлення людськості, але й гарантія непорушності суспільної стабільності, гарантія забезпечення суб'єктності людини у правових комунікаціях із державою та громадянським суспільством, де першість надається забезпеченню прав і основоположних свобод людини. Важливим аспектом національної безпеки України є існування безпосередньо держави серед інших держав у напруженому і мінливому, досить складному світовому порядку. Міжнародно-правова система через основні принципи, виписані у міжнародних актах, спонукає кожну державу наблизитися до вимог права настільки, наскільки це дозволить уникнути агресії, попередити

збройні конфлікти та порушення прав людини. Світовий правопорядок і система міжнародної безпеки унаслідок постійної нестабільності світу нині опинилися під загрозою руйнування. Запоруки стабільності та стійкості держави виявляються саме у праві, у міжнародній та національній безпеці, які стають неподільними, утворюючи у такій неподільності основу права національної безпеки.

Водночас, як свідчить генезис наукових здобутків, комплексна наукова розробка теоретичних основ становлення і розвитку права національної безпеки України як предмет концептуального дискурсу в загальнотеоретичній юриспруденції науковцями не здійснювалася.

Проте звертаючись до філософських поглядів Р. Алексі, Л. Вітгенштейна, Ю. Габермаса, В. Гегеля, Р. Єринга, І. Канта, Д. Ллойда, Н. Макіавеллі, М. Мамардашвілі, Платона, К. Поппера, Г. Радбруха та К. Ясперса, а також до сучасних вітчизняних філософів – В. Бачиніна, О. Данильяна, О. Дзьобаня, С. Максимова, В. Яценка та інших, стає очевидною світоглядна потреба в обґрунтуванні, що право має здатність впливати на забезпечення безпеки людини, суспільства й держави, і таке обґрунтування отримує своє філософське призначення.

Наукові дослідження учених соціологічної науки – М. Вебера, Е. Гіденса, Е. Дюркгейма, Р. Мертона, А. Маслоу, Н. Лумана – сприяють розумінню соціального простору, де право національної безпеки діє з метою правового забезпечення національної безпеки.

Політологічна парадигма національної безпеки у працях У. Бека, З. Бжезинського, О. Власюка, В. Горбуліна, Г. Кіссинджера, О. Литвиненка, Є. Магди, Г. Ситника, Ч. Тілли, Ф. Фукуями та інших виводить вирішення питань захисту національних інтересів у площину політико-правового дискурсу, що стає поштовхом для нових досліджень правового характеру.

Загальнотеоретична юриспруденція в наукових дослідженнях зарубіжних учених – С. Алексєєва, П. Вестерман, А. Громицаріса, Р. Дворкіна, В. Декомба, Л. Дюгі, Г. Кельзена, В. Кравіца, Р. Леже, Б.Мелкевіка, В. Нерсєсянца, Р. Паунда, А. Полякова, Б. Таманаги, С. Ударцева, К. Федделера, Г. Харта, В. Четверніна, П. Шлага, а також вітчизняних науковців – С. Головатого, Д. Гудими, В. Дудченко, Л. Заморської, М. Кельмана, М. Козюбри, А. Крижановського, Л. Луць, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, О. Петришина, В. Пилипчука, С. Погребняка, П. Рабіновича, О. Рудневої, Є. Скулиша, М. Стрельбицького, Ю. Шемшученка, О. Ющика, О. Ярмиша та інших вчених, дає можливість вийти на розуміння права як важливого соціального явища, яке має ціннісно-нормативну основу і дія якого визначає інституційно-функціональну природу держави стосовно реалізації функцій забезпечення національної безпеки, супроводжує цей процес у найскладніших обставинах, які потребують захисту національних інтересів.

Водночас учені міжнародно-правової науки – В. Антипенко, М. Буроменський, В. Буткевич, О. Задорожній, Н. Зелінська, Т. Короткий, О. Мережко, В. Репецький, Л. Тимченко, М. Черкес – віднайшли не лише причини та наслідки кризи сучасного світового правопорядку, але й обґрунтували можливі напрямки діяльності щодо подолання такої кризи, у тому числі в контексті забезпечення міжнародної та національної безпеки.

У галузевих юридичних науках висловлено ідеї щодо забезпечення різновидів національної безпеки в їхньому теоретико-прикладному значенні в наукових працях В. Антонова, О. Баранова, К. Белякова, В. Борисова, О. Довганя, М. Карчевського, І. Коржа, Д. Михайленка, Н. Савінової, М. Стрельбицького, Є. Стрельцова, Т. Ткачука, П. Фріса, О. Чувакова, що сприяє розробці концепції права національної безпеки України.

Теоретичні аспекти правового забезпечення національної безпеки України досліджувалися В. Ліпканом, Г. Новицьким. Спеціально-юридичні аспекти права національної безпеки знайшли відображення в роботах зарубіжних науковців – С. Дайкуса Д. Мура, В. Райгородського, С. Чапчікова, а також вітчизняних учених – В. Пилипчука, І. Дороніна та інших, що суттєво наближає до загальнотеоретичного вирішення концептуальних питань становлення і розвитку права національної безпеки України.

Загалом проведені наукові розробки, що стосуються правового змісту національної безпеки України, потребують узагальненого загальнотеоретичного аналізу з метою визначення напрямків, які дозволять встановити особливості та галузеву належність права національної безпеки, сформуванати концептуальне бачення стосовно його сутнісно-змістовних ознак, визначити закономірності дії та розвитку в сучасних умовах глобалізації, кризи світового правопорядку і системи міжнародної безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затвердженими постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленим Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, в рамках планової науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України на тему «Теоретичні та інформаційно-правові засади забезпечення національної безпеки в умовах євроінтеграції України» (№ державної реєстрації 0117U007744).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування концептуальних засад права національної безпеки, розвиток із застосуванням сучасної методології наукових досліджень системи

знань про його зміст, структуру, особливості дії в умовах глобалізаційних трансформацій, кризи світового правопорядку та системи міжнародної безпеки.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі основні *завдання*:

- окреслити світоглядні, історичні та наукові передумови становлення доктрини права національної безпеки України;
- встановити особливості концептуалізації права національної безпеки як системної цілісності;
- визначити гносеологічну та онтологічну основи права національної безпеки, розкрити сучасні наукові підходи у формуванні методологічної стратегії дослідження права національної безпеки;
- встановити нелінійні ознаки права національної безпеки та обґрунтувати закономірність нелінійної організації системи права національної безпеки;
- надати характеристику предмета права національної безпеки, його метода, а також мети правового впливу на суспільні відносини у сфері національної безпеки;
- визначити поняття, охарактеризувати зміст, принципи, функції, структуру права національної безпеки;
- встановити особливості правових відносин у сфері національної безпеки як правових стратегічних комунікацій;
- визначити природу та ознаки об'єктів права національної безпеки як охоронюваних правом національних інтересів;
- розкрити та обґрунтувати суб'єктність людини у праві національної безпеки з визначенням сутнісних і змістовних ознак права людини на безпеку;
- встановити характерні ознаки держави і суспільства як суб'єктів права національної безпеки у стратегічних комунікаціях та особливості їх взаємодії у забезпеченні національної безпеки;
- визначити напрями розвитку та особливості дії права національної безпеки в умовах глобалізаційних змін світового порядку;
- обґрунтувати закономірність єдності та взаємодії права національної безпеки з військовим правом у вирішенні завдання щодо забезпечення національної безпеки України загалом і національної безпеки у воєнній сфері зокрема.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері національної безпеки.

Предмет дослідження – теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складає сукупність сучасних світоглядних наукових підходів і методів, які дозволили досягти мети дослідження. В ході дослідження використано можливості міждисциплінарного наукового підходу та філософських поглядів, політологічних, соціологічних і власне

правових знань про право і державу, а також особливостей галузевих і прикладних наукових розробок, що стосуються правового змісту і правової форми національної безпеки як системної цілісності. Для дослідження системних ознак і характеристик права національної безпеки використано системний та інституціонально-функціональний підходи. Наукова розробка права національної безпеки як цілісності проведена з використанням можливостей холістичного підходу, а визначення аксіологічних характеристик – із застосуванням аксіологічного підходу. Дослідження нелінійних ознак права національної безпеки як нелінійної системи забезпечив синергетичний підхід з використанням парадигми ризику. Водночас методологічний арсенал дисертаційної роботи охоплює використання значного спектра методів. Основним із них є всезагальний діалектичний метод, який сприяв вирішенню питання концептуалізації права національної безпеки (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3), а також питання щодо принципів і функцій права національної безпеки України (підрозділ 3.2). Історико-правовий метод використано для розробки проблеми становлення доктрини права національної безпеки, а в подальшому – розвитку права національної безпеки у темпоральному аспекті (підрозділи 1.1, 4.1). Формально-логічний метод дозволив визначити ознаки, принципи права національної безпеки (підрозділ 3.1, 3.2), а порівняльно-правовий – єдність і взаємодію права національної безпеки та військового права, права національної безпеки і права міжнародної безпеки (підрозділи 1.3, 5.3, 5.4). Метод структурного аналізу використано для характеристики закономірностей та особливостей структури, а також функцій права національної безпеки (підрозділи 3.2, 3.3). Соціологічний метод поряд зі статистичним методом використано для оцінки важливості національних інтересів як об'єкта права національної безпеки (підрозділи 4.1, 4.2). Метод правового моделювання і метод прогнозування знайшли своє застосування у визначенні перспективи розвитку права національної безпеки та його дії в умовах глобалізаційних трансформацій (підрозділи 4.3, 4.4, 5.1, 5.2).

Нормативну основу дисертації складає законодавство України, нормативно-правові акти США і держав-членів Європейського Союзу, міжнародно-правові акти.

Науково-теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять теоретичні дослідження і розробки вітчизняних та іноземних учених з проблем теорії та історії держави і права, теорії національної безпеки та її забезпечення, а також наукові праці з філософії, політології, соціології, міжнародного права.

Емпіричною основою дослідження стали матеріали нормотворчої діяльності органів державної влади, довідкові видання, статистичні

матеріали, судова практика Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини, а також її узагальнення, аналітичні й оглядові матеріали.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження визначається тим, що дисертація є першою в Україні науковою працею, де на загальнотеоретичному рівні запропоновано вирішення актуальної проблеми, якою є формування концептуальних засад права національної безпеки України, розвиток із застосуванням сучасної методології наукових досліджень системи знань про його особливості, дію в умовах глобалізаційних трансформацій, кризи світового правопорядку і системи міжнародної безпеки. Унаслідок дослідження одержано нові наукові результати, які мають важливе теоретичне і практичне значення та характеризуються новизною, зокрема:

уперше:

– визначено доктринальні основи права національної безпеки України як поєднання філософських, соціологічних, політологічних, безпосередньо правових (загальнотеоретичних, галузевих і спеціально юридичних) знань про правовий зміст національної безпеки;

– доведено, що методологія дослідження права національної безпеки України ґрунтується на ціннісно-нормативному, соціологічному праворозумінні, використовує концепцію потребового підходу до праворозуміння та комунікативну теорію права, утворює комплекс сучасних наукових підходів з методологічним центром – міждисциплінарним, системним, інституціонально-функціональним, аксіологічним, холістичним, синергетичним науковими підходами;

– встановлено, що система права національної безпеки України має нелінійні характеристики, існування яких забезпечує (підтримуючи цілісність права) парадигма ризому, яка є поєднанням морально-етичних, ціннісних вимог і соціальної комунікації, що виявляється в процесі утворення норми права та формування системи права;

– обґрунтовано авторське визначення права національної безпеки України як галузі права, ціннісно-нормативної системи загальноновизнаних і публічно визначених у національній правовій системі статусів, правил поведінки та комунікацій, спрямованих на забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини, існування, розвитку суспільства і держави;

– визначено принципи, функції права національної безпеки України, а також його галузеву структуру – мережу галузевих і міжгалузевих інститутів, які відповідають видам національної безпеки, утворюють необхідні для забезпечення національної безпеки нормативно-правові статуси та правила поведінки, передбачають відповідну соціальну комунікацію;

– встановлено, що внаслідок впливу права національної безпеки суспільні відносини у сфері національної безпеки є правовими стратегічними

комунікаціями – заснованими на вимогах права, синхронізованими з метою забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів інформація, дії, діяльність інститутів держави, громадянського суспільства та людини;

– визначено, що суб'єктність людини у праві національної безпеки та в правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки України реалізується насамперед у праві людини на безпеку, яке є абсолютним правом і водночас суб'єктивним правом у конкретних правових відносинах щодо забезпечення національної безпеки;

– виявлено, що дія права національної безпеки полягає у формуванні системи правового забезпечення національної безпеки, яка поєднує нормативно-правову, інституційну та організаційну складові, з визначенням особливої стилізованої компетентної правової стратегічної культури як невідмінної якості цієї системи;

– доведено, що в умовах глобалізації, кризи системи міжнародної безпеки, єдність і взаємодія права національної безпеки та військового права дозволяють успішно вирішити проблему забезпечення національної безпеки України загалом і національної безпеки у воєнній сфері зокрема;

удосконалено:

– концепцію взаємодії права і держави у забезпеченні національної безпеки України з визначенням їх взаємної залежності та підпорядкованості держави вимогам права;

– теорію правових систем на основі моністичного підходу з визначенням напряму впливу міжнародної правової системи на національні правові системи в контексті забезпечення національної безпеки;

– концепцію прав людини з визначенням права людини на життя і на безпеку як пріоритетних, базових для правового становища людини у соціумі;

– теорію взаємодії інститутів держави та громадянського суспільства щодо забезпечення національної безпеки на основі соціального партнерства, відповідно до принципу-правила «симфонія безпеки»;

– парадигму правового режиму в контексті формування та дії права національної безпеки;

– методологію дослідження системи права з акцентуванням уваги на нелінійних характеристиках і об'єктивній обумовленості формування системи права та її компонентів;

набули подальшого розвитку:

– концепція верховенства права і теорія влади права (правовладдя) як основоположний принцип правових систем та її складових;

– теорія людиноцентризму у праві з визначенням особливостей її виявлення у праві національної безпеки;

- парадигма джерел права національної безпеки як зовнішньої форми виявлення галузі права;
- доктринальні характеристики права національної безпеки як юридичної науки, навчальної дисципліни і галузі законодавства;
- концепція правової безпеки України як стан захищеності національної правової системи від негативних чинників нормативного та інституційного походження в умовах глобалізаційних трансформацій, правової акультурації та правової конвергенції;
- теорія права міжнародної безпеки у контексті його впливу на право національної безпеки.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані теоретичні висновки і практичні пропозиції були впроваджені та можуть бути використані:

- у *правотворчій діяльності* – при підготовці змін і доповнень до законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, що стосуються питань забезпечення національної безпеки (довідка голови підкомітету з питань державної безпеки Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, № Д-023/537 від 03.07.2019);

- у *правозастосовній сфері* – для удосконалення практики та підвищення ефективності системи правового забезпечення національної безпеки України;

- у *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальших теоретичних і практичних розробок у сфері права національної безпеки, військового права та розвитку ефективної системи забезпечення національної безпеки. Окремі положення дослідження враховано в науково-дослідних роботах Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України (акт впровадження від 5.06.2020);

- у *навчальному процесі* – під час розробки й оновлення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін «Право національної безпеки України», «Теорія права національної безпеки», «Правове забезпечення національної безпеки України», «Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України», «Сучасний конституціоналізм», «Методологія юриспруденції» та інших (акти впровадження від 12.06.2020, 17.06.2020, 25.06.2020; витяг із протоколу від 25.05.2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею. Наукові положення, висновки та рекомендації сформульовано здобувачем самостійно, обґрунтовано самостійними дослідженнями та міркуваннями.

При використанні наукових праць інших учених, законодавчих актів, міжнародно-правових документів і судових рішень на них здійснено відповідні посилання.

Апробація результатів дослідження. Результати досліджень, викладені в дисертації, були представлені у вигляді доповідей і виступів на наукових заходах, зокрема: на III і III міжнародній науково-практичній конференції «Освіта і наука у сфері національної безпеки» (м. Острого, 8 червня 2018 року, 14 червня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України» (м. Київ, 29 жовтня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, 24 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); міжнародних науково-практичних конференціях «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р., 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальне право в умовах глобалізації» (м. Одеса, 25 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Л. М. Стрельцова (1918–1979) «Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації» (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції і новачі юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 30–31 жовтня 2015 р.); III міжнародній науковій конференції «Розвиток методології сучасної юриспруденції» (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.); міжнародних наукових конференціях «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р., 20–21 квітня 2012 р.); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (м. Київ, 4 квітня 2019 р.); Науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні міждисциплінарні дослідження: правова урбаністика» (м. Одеса, 27 грудня 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції, присвяченій пам'яті проф. Вишнякова Олександра Костянтиновича «Правові проблеми цивілізаційного вибору України» (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.); Міжнародному круглому столі «Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р.); Круглому столі «Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи» (м. Київ, 28 березня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 53 наукових працях, зокрема в одній індивідуальній монографії, у двох розділах колективної монографії, 24 статтях, що опубліковані у фахових виданнях України, наукових періодичних виданнях інших держав і наукових періодичних вітчизняних виданнях, що включені до міжнародних

наукометричних баз даних (у тому числі 5 – у наукових періодичних виданнях інших держав), у 20 тезах конференцій, круглих столів, у 7 наукових працях, які додатково відображають результати дисертаційного дослідження.

Структура й обсяг дисертації обумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, п'ятьох розділів, які містять сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 410 сторінок, з яких 333 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 401 найменування, які викладено на 39 сторінках, додатки розміщено на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено про її зв'язок з науковими програмами, планами і темами, охарактеризовано об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію, а також щодо кількості публікацій, структури та обсягу дисертації.

Розділ 1 «Генезис доктринальних ідей про право національної безпеки України» присвячено визначенню історичних, емпіричних умов становлення ідей про право національної безпеки України та їх реалізації в юридичній науці, встановленню закономірностей процесу концептуалізації права національної безпеки як системної цілісності, впливу міжнародного права на формування права національної безпеки.

У *підрозділі 1.1 «Становлення доктрини права національної безпеки України»* досліджено процес трансформації наукових ідей про соціальний зміст права національної безпеки у філософських дослідженнях, політологічних і соціологічних наукових розробках, у дослідженнях галузевих юридичних наук і загальнотеоретичної юриспруденції в напрямі формування доктрини права національної безпеки. Визначено, що наукові розробки права національної безпеки здійснювалися з урахуванням законотворчої діяльності у сфері національної безпеки та відповідних положень Конституції України, на основі потреб практики правозастосування, що знаходить своє відображення у галузевих юридичних науках і у спеціально-юридичних дослідженнях правового змісту національної безпеки, а також стає основою загальнотеоретичного осмислення права національної безпеки в сучасній юриспруденції.

У *підрозділі 1.2 «Концептуалізація права національної безпеки України як системної цілісності»* встановлено, що концептуалізація права національної безпеки полягає в усвідомленні емпіричної основи національної безпеки,

якою є сукупність суспільних відносини, соціальних комунікацій та інших чинників, котрі забезпечують безпеку людини, суспільства і держави, з подальшим її осмисленням у правовому вимірі на підставі відповідних методологічних підходів, що має наслідком формування концептуальних засад права національної безпеки. Концептуальне розуміння права національної безпеки полягає у розкритті онтологічного значення емпіричних вихідних безпекового стану людини, суспільства і держави, а також у діяльності з метою досягнення такого стану та в сутнісному сприйнятті взаємозв'язку права і держави.

Правовий зміст національної безпеки є залежним від правової стратегічної культури як стилізованої правової культури безпеки, що передбачає відповідне правове стратегічне мислення у прийнятті на основі права рішень, які мають значення у сфері національної безпеки.

Право національної безпеки формується як цілісність, оскільки поєднує різновиди та різні рівні національної безпеки, що у своєму існуванні є взаємозалежними стосовно утворення системної цілісності національної безпеки, яка має спільний аксіологічний центр і реалізується у правовій нормативності. При цьому рефлексія національної безпеки відбувається через усвідомлення загальної картини безпекового існування з конкретизацією різновидів національної безпеки, у взаємозв'язку з правовим порядком, який визначає стратегію існування права загалом і права у сфері національної безпеки зокрема.

Право національної безпеки через реалізацію безпекових запитів людини, суспільства і держави утворює можливість переходу від сучасного до майбутнього стану соціуму на основі свободи і правопорядку.

Важливим у концептуалізації права національної безпеки є визначення його методологічних основ, напрямів та інтенсивності впливу суміжних галузей права, а також міжнародного права.

У підрозділі 1.3 «Вплив міжнародного права на формування права національної безпеки України» розкрито загальнотеоретичні аспекти взаємодії міжнародного і національного права у формуванні права національної безпеки. Встановлено, що світовий порядок передбачає відповідний стан відносин між державами, який характеризується міжнародною безпекою на глобальному, регіональному і національному рівнях. Міжнародно-правові принципи і норми є обов'язковими для держав не лише у зовнішніх відносинах з іншими державами, але й для відносин держави у національних правових системах з іншими соціальними акторами стосовно забезпечення національної безпеки. Першочерговим для держави у забезпеченні національної безпеки є забезпечення прав і основоположних свобод людини, що визначається міжнародно-правовими принципами і нормами.

Обґрунтовано, що право національної безпеки формується в умовах підтримання системи міжнародної безпеки, яка наразі зазнає кризи. Право міжнародної безпеки виокремлюється в системі міжнародного права за рахунок спеціалізації стосовно упорядкування міжнародних відносин на основі миру і безпеки та здійснює вплив на правове вирішення питань забезпечення національної безпеки окремими державами. Право національної безпеки засновується на положеннях права міжнародної безпеки, оскільки міжнародна безпека є феноменом, що поєднує національну, регіональну та глобальну безпеку у світовому порядку. Найбільш відчутним для прикладного вирішення правових питань національної безпеки є вплив інституту міжнародного публічного права – права держав на самооборону. У своєму формуванні та реалізації інституційно-функціонального призначення право національної безпеки має відповідати основним принципам міжнародного права щодо захисту національних інтересів і забезпечення національної безпеки.

У розділі 2 «Методологія дослідження права національної безпеки України» розкрито методологічне забезпечення права національної безпеки, де визначено праворозуміння як гносеологічну та онтологічну основи, використано комплекс наукових підходів, якими є міждисциплінарний, системний, інституціонально-функціональний, холістичний, аксіологічний, синергетичний підходи, а також обґрунтовано нелінійність системи права національної безпеки, що підтверджено застосуванням парадигми ризому права.

У підрозділі 2.1 «Праворозуміння як гносеологічна й онтологічна основи права національної безпеки України» праворозуміння визначено як гносеологічну та онтологічну основи права національної безпеки, оскільки від розуміння права, його світоглядного та наукового бачення залежить дослідницька установка стосовно взаємодії права і держави на шляху до забезпечення національної безпеки та практичне вирішення проблеми такої взаємодії. Встановлено, що плюралізм праворозуміння перешкоджає досягненню єдності щодо пізнання права національної безпеки, проте дозволяє серед численних концепцій і теорій права визначитись щодо застосування тих, які найбільш ефективно та раціонально розкривають сутність і зміст права національної безпеки. Право національної безпеки засновується на ціннісно-нормативному праворозумінні, – цінності безпеки життєдіяльності людини, існування і розвитку суспільства та держави знаходять своє відображення у національних інтересах і за рахунок правової нормативності утворюють певну систему, яка підтримується легітимною діяльністю держави, утворює умови для дійсності, чинності права.

Важливим для права національної безпеки є соціологічний підхід до праворозуміння, який дозволяє розглядати право через призму соціальної нормативності як справедливість і як примусовий засіб впливу на

суспільство для забезпечення реалізації права, а також потребовий підхід, коли право затверджується як соціальне явище, котре полегшує задоволення інтересів людини, її потреб, досягнення стану безпеки. Соціологічний тип праворозуміння дозволяє розглядати право у його дії, в реально існуючих відносинах, у правопорядку. Комунікативна концепція права збагачує уявлення про право як про результат комунікативної, інтерсуб'єктної взаємодії суб'єктів, соціальних акторів, що важливо для соціальних комунікацій у сфері національної безпеки.

У підрозділі 2.2 «Дослідницька стратегія пізнання права національної безпеки» досліджено можливості сучасних наукових підходів у розкритті сутнісно-змістовних характеристик права національної безпеки, визначення його місця у системі національного права та встановлення онтологічних зв'язків з міжнародним правом.

Доведено, що в основі дослідницької стратегії права національної безпеки знаходиться міждисциплінарний науковий підхід, який орієнтує на використання міждисциплінарних знань для дослідження національної безпеки та права національної безпеки, а також на активне використання наукових здобутків – як галузевих юридичних наук, так і внутрішньовидових розробок права національної безпеки, що поєднують різні напрями забезпечення національної безпеки і захисту національних інтересів. Важливе значення має системний науковий підхід у сучасному його баченні, відтак розглянуто зв'язок системного наукового підходу з концепціями структуралізму, постструктуралізму та теорією структурації, з виходом на полісистемність як онтологічну ознаку права національної безпеки. Акцентовано увагу на необхідності застосування інституціонально-функціонального та аксіологічного наукових підходів у пізнанні, а також на важливості холістичного підходу в розкритті цілісності права національної безпеки. Розглянуто особливості синергетичного наукового підходу в утвердженні теорії самоорганізації права національної безпеки у контексті його взаємодії з державою і суспільством для досягнення мети забезпечення безпеки життєдіяльності людини, існування та розвитку суспільства й держави.

У підрозділі 2.3 «Нелінійність права національної безпеки та його методологічне забезпечення» розкрито характеристику права національної безпеки як нелінійної системи, що утворюється відповідно до визначених теорією самоорганізації систем правил та є залежною від системи національної безпеки. Адже національна безпека постає складною системою, де автономними системами нижчого рівня по відношенню до системи національної безпеки виступають політична, економічна, екологічна, техногенна, інформаційна, воєнна тощо безпека, кореляція утворення та її видів безпеки відбувається у межах права національної безпеки.

Право національної безпеки постає внутрішньо відкритою і водночас замкненою системою, закритість якої є необхідною для захисту від руйнівних чинників зовнішнього впливу. Стабільність системи права національної безпеки забезпечують властивості права, які орієнтують на автономне, незалежне від держави функціонування. Особливого значення така незалежність набуває в обумовленні соціальним розвитком і протистоянням біфуркаційні періоди, коли право продовжує виконувати соціально визначені функції за умов змін у державній організації суспільства, руйнування старого державного механізму, утворення нових державних інститутів. У зв'язку з цим актуальним виявляється визначення закономірностей утворення системи права і права національної безпеки як підсистеми загальної системи права.

Встановлено, що детермінанта системи права і права національної безпеки не має внутрішнього для системи права походження, а пов'язується з ноуменальним змістом права, що обумовлює звернення до парадигми ризому. Ризома права розглядається як поєднання морально-етичних, ціннісних вимог, норм і соціальних комунікацій у визначенні та досягненні певної соціально-значущої для учасників таких комунікацій мети. Ризомність процесів правоутворення має об'єктивний характер, забезпечує фрагментацію права, утворення правових спільностей без сторонньої участі соціальних акторів, у тому числі держави. Парадигма ризому розкриває нелінійні ознаки права національної безпеки, здійснює методологічне обґрунтування закономірної взаємодії лінійних і нелінійних характеристик права національної безпеки як окремої галузі в національній системі права.

У розділі 3 «Поняття та особливості права національної безпеки України» досліджено ознаки права національної безпеки як самостійної галузі в системі права України, визначено принципи та функції права національної безпеки, а також розглянуто особливості структури права національної безпеки як нелінійної системи.

У підрозділі 3.1 «Поняття, загальна характеристика права національної безпеки України» встановлено, що право національної безпеки утворюється в системі права за рахунок правового режиму, який містить предмет – суспільні відносини, соціальні комунікації у сфері національної безпеки, метод – сукупність способів, засобів правового регулювання, впливу на суспільні відносини, соціальні комунікації у сфері національної безпеки, а також мету, якою є забезпечення національної безпеки. Право національної безпеки має свої об'єкти, якими є національні інтереси в усіх різновидах національної безпеки, суб'єктами права національної безпеки постають людина, суспільство і держава.

Право національної безпеки визначено як галузь права – ціннісно-нормативна система загальноновизначених і публічно визначених у національній правовій системі статусів, правил поведінки та комунікацій, спрямованих на

забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини, існування, розвитку суспільства і держави.

У підрозділі 3.2 «Принципи та функції права національної безпеки України» визначено, що принципами права національної безпеки є принципи: верховенства права; конституційної законності; охорони та гарантування прав і свобод людини відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини; пріоритетності охорони загальнозначущих для суспільства і держави національних інтересів; відповідності галузевих норм і приписів вимогам міжнародного права та міжнародних договорів, учасником яких є держава.

Функціями права національної безпеки визначено регулятивну, охоронну, інформаційну, превентивну та прогностичну, а також функцію правового забезпечення національної безпеки, яка має особливе значення для права національної безпеки в сучасних умовах.

У підрозділі 3.3 «Структура права національної безпеки України» встановлено, що структура права національної безпеки як нелінійної системи має мережевий характер і містить відповідні системні утворення, які конкретизуються відповідно до особливостей правового режиму, містять системні групи норм права, що відображають статичні показники права національної безпеки, а також виявляють його динамічні ознаки в утворених унаслідок дії норм права статусах і правових комунікаціях. Системні утворення права національної безпеки характеризуються міжгалузевими зв'язками, мають комплексні ознаки, що виявляється в тому числі у взаємозв'язках із міжнародним правом. Структура права національної безпеки об'єднує такі (але не виключно) системні утворення, як право інформаційної безпеки, право державної безпеки, право екологічної і техногенної безпеки, право економічної безпеки, право воєнної безпеки, інститут правових статусів суб'єктів сектора безпеки і оборони, інститут права людини на безпеку.

У розділі 4 «Право національної безпеки України у контексті правових стратегічних комунікацій» досліджено особливості впливу права національної безпеки на суспільні відносини у сфері національної безпеки та визначено ознаки таких правовідносин як правових стратегічних комунікацій; розкрито характеристику об'єктів права національної безпеки у стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки, якими є національні інтереси; визначено суб'єктність людини у правових стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки, закономірності взаємодії держави та суспільства як суб'єктів права національної безпеки і діяльнісних соціальних акторів стосовно захисту національних інтересів.

У підрозділі 4.1 «Правові відносини у сфері національної безпеки як правові стратегічні комунікації» встановлено, що соціальні комунікації у сфері національної безпеки під впливом права стають основою діяльнісної

поведінки людини, суспільства і держави щодо забезпечення національної безпеки та набувають ознак правових стратегічних комунікацій. Відтак правові відносини у сфері національної безпеки розглядаються як правові стратегічні комунікації – засновані на праві та синхронізовані з метою забезпечення національної безпеки й захисту національних інтересів інформація, дії та діяльність інститутів держави, громадянського суспільства і людини.

Правові стратегічні комунікації у сфері національної безпеки на підставі національних інтересів об'єднують усіх соціетальних акторів і людину, яка перебуває у центрі комунікативної дії. Право національної безпеки виявляє соціально значущі акти комунікації, здійснює їх правове унормування, визначає відповідні правила, статуси, забезпечує реалізацію встановлених правил і статусів, застосування прийнятих, узгоджених внаслідок комунікативної взаємодії, легалізованих правил поведінки.

Право національної безпеки реалізується в правових стратегічних комунікаціях, утворює відповідні комунікативні системи, які є відкритими для забезпечення національної безпеки, проте закритими для зовнішніх негативних чинників впливу; правові стратегічні комунікації у сфері національної безпеки відбуваються під впливом комунікативних систем міжнародної безпеки.

Правові відносини у сфері національної безпеки залежать від стану правових відносин у сфері міжнародної безпеки. Своєю чергою міжнародна безпека може бути забезпечена виключно сильними державами, які інституційно та функціонально спроможні на підставі правових вимог забезпечити стан національної безпеки. За таких обставин особливої важливості набуває якісний стан інститутів держави, що утворюють сектор безпеки і оборони, та участь держави у найбільш ефективних системах колективної безпеки, однією з яких є Організація Північноатлантичного договору.

У підрозділі 4.2 «Об'єкти права національної безпеки України у правових стратегічних комунікаціях» визначено, що об'єктами права національної безпеки у правових стратегічних комунікаціях є національні інтереси – узагальнені, важливі для людини, суспільства і держави матеріальні, культурні, інтелектуальні потреби, прагнення та надбання, реалізація яких є необхідною і достатньою для безпеки життєдіяльності й добробуту людини, для сталого демократичного розвитку суспільства і держави.

Закономірності співвідношення права та інтересу полягають у залежності права від інтересу та можливості реалізації інтересу у праві, у правових відносинах, правових комунікаціях, якими для права національної безпеки є стратегічні комунікації. Національні інтереси є охоронюваними правом

інтересами, засновуються на загальних для людини, суспільства, держави цінностях і передбачають національну безпеку як мету, визначення і забезпечення досягнення якої у подальшому здійснюється виключно на основі права.

Визнані, узгоджені в соціальних комунікаціях інтереси людини, суспільства та держави завдяки праву набувають відповідних юридичних ознак, така юридикація виявляється у нормах права, у встановлених ними суб'єктивних правах, юридичних обов'язках. Національні інтереси виникають та існують виключно як об'єкти права, визнаються і захищаються правом національної безпеки.

Національні інтереси засновуються на національних цінностях – властивостях соціальних явищ і предметів, які утверджують спільні соціальні потреби людини, суспільства і держави, мають всезагальний та водночас певний темпоральний характер, що відповідає реальному стану формування та розвитку суспільства, соціальним потребам і можливостям людини. Цінності безпеки мають визначальне значення за безумовної першості та всезагальної цінності життя людини.

Об'єкти права національної безпеки у галузевому правовому режимі формують предмет правового впливу та в правових стратегічних комунікаціях утворюють середовище, де стає можливим існування й розвиток об'єктів інших галузей національної системи права, узгоджують різні правові режими та успішно взаємодіють, у тому числі в межах міжнародної правової системи.

У підрозділі 4.3 «Суб'єктність людини у правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки» встановлено, що у праві національної безпеки в стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки суб'єктність людини визначається її правовою природою, охоплює усі постійні та необхідні характеристики правової поведінки, правосвідомості. Національна безпека у контексті суб'єктності людини передбачає збереження та забезпечення такої суб'єктності, що відбувається у спосіб визначення правового статусу, забезпечення гарантій реалізації прав, свобод і законних інтересів людини на основі відповідних міжнародних стандартів, які містять Загальна декларація прав людини та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Суб'єктність людини є відносно незмінною, здатною до якісного оновлення виключно у стані безпеки, у стані захищеності, насамперед від загроз фізичному існуванню людини, оскільки відсутність безпеки призводить до просторового, темпорального, фізичного обмеження життєдіяльності людини.

Суб'єктивні права, свободи, законні інтереси та юридичні обов'язки людини як неодмінні характеристики суб'єктності людини перебувають у

безпосередній залежності від вирішення безпекових питань і визначаються рівнем безпеки життєдіяльності людини.

Суб'єктність людини у правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки утверджує право людини на безпеку як абсолютне право, та водночас як суб'єктивне право у конкретних правових відносинах, якому кореспондують відповідні обов'язки держави, інших соціальних акторів.

У підрозділі 4.4 «Держава і суспільство як суб'єкти права національної безпеки України у стратегічних комунікаціях» визначено, що завдання забезпечення національної безпеки і захисту національних інтересів належить до суспільної практики діяльності держави та суспільства.

Держава у сфері національної безпеки діє через визначені Конституцією України та законодавством інститути, які утворюють сектор безпеки і оборони. Суспільство для участі у правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки має досягти відповідної форми інституційного розвитку та набути ознак громадянського суспільства.

В правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки громадянське суспільство репрезентують відповідні інститути, якими є громадські об'єднання та інші утворення, легітимність участі яких у таких комунікаціях визначається положеннями Конституції України та законодавства, підтверджується програмними і статутними документами. Громадянське суспільство через відповідні інститути здійснює демократичний цивільний контроль за діяльністю суб'єктів сектора безпеки і оборони, такі інститути формують аналітичні та прогностичні матеріали, за певних обставин (відповідно до положень чинного законодавства) приймають участь у реалізації державної політики у сфері національної безпеки. Держава і громадянське суспільство взаємодіють з метою забезпечення національної безпеки, і така взаємодія має здійснюватися на основі принципу-правила, яким є «симфонія безпеки».

У Розділі 5 «Право національної безпеки України в умовах глобалізації та кризи світового правопорядку» досліджено розвиток права національної безпеки в умовах глобалізаційних трансформацій і кризи світового правопорядку та системи міжнародної безпеки, встановлено напрями впливу глобалізаційних змін світового порядку на інституційно-функціональний зміст права національної безпеки, визначено особливості дії права національної безпеки в умовах глобалізації, формування системи правового забезпечення національної безпеки, розглянуто підстави та особливості застосування міжнародно-правових засобів для захисту національних інтересів, виявлено закономірності взаємодії права національної безпеки та військового права в умовах глобалізації.

У підрозділі 5.1 «Глобалізаційні зміни світового порядку і розвиток права національної безпеки України» встановлено, що глобалізаційні процеси

суттєво позначаються на розвитку національної правової системи України, яка перебуває у перехідному стані та є вразливою для впливу негативних нормативних та інституційних явищ, які не відповідають національним потребам, культурі й традиціям, суперечать національним інтересам. За таких обставин право національної безпеки відіграє важливу роль, оскільки має здатність протистояти подібним правовим явищам, визначати та зміцнювати в умовах об'єктивних процесів конвергенції та акультурації інституціональну, а також функціональну складові національної правової системи.

Глобалізація актуалізує протистояння національних і корпоративних інтересів, представлених діяльністю транснаціональних і національних корпорацій, що обумовлює на основі ідеології неокорпоратизму посилення корпоративних ознак у характеристиці держави. Право національної безпеки забезпечує захист національних інтересів, попереджає спроби перенесення уваги з аксіологічного центру, де зосереджуються національні інтереси, до периферії, де переважають корпоративні інтереси.

В умовах глобалізаційних трансформацій призначення права національної безпеки України виявляється у правовій безпеці, яка характеризується захищеністю національної правової системи від негативних чинників нормативно-правового, інституційного походження та виявленням, упровадженням позитивних правових нормативів, явищ, інститутів, які сприяють розвитку національної правової системи.

У підрозділі 5.2 *«Особливості дії права національної безпеки України в умовах глобалізаційних змін світового порядку»* визначено, що право національної безпеки унаслідок дії в умовах глобалізаційних трансформацій утворює систему правового забезпечення національної безпеки. Така система містить нормативно-правову, інституційну та організаційну складові. Нормативно-правова складова системи правового забезпечення національної безпеки утворюється за рахунок системи норм права національної безпеки, яку доповнює правова доктрина; визначальними у цьому є положення Конституції України стосовно забезпечення національної безпеки та положення відповідного конституційного закону. Інституційну складову системи правового забезпечення національної безпеки формують суб'єкти сектора безпеки і оборони, а також відповідні правоохоронні органи та органи прокуратури; важливим для ефективності системи правового забезпечення національної безпеки є діяльність щодо здійснення правосуддя. Організаційні чинники системи правового забезпечення національної безпеки засновуються на професійній, компетентній правовій культурі, якою є правова стратегічна культура як стилізована правова культура безпеки. Визначальним принципом системи правового забезпечення національної безпеки розглядається принцип верховенства права, що обумовлює залежність діяльності держави

від права, обмеження у такий спосіб об'єктивно існуючого у системі правового забезпечення національної безпеки політичного патерналізму. Система правового забезпечення національної безпеки через дію права національної безпеки протистоїть найбільш небезпечним для досягнення стану національної безпеки антиправовим практикам, якими є тероризм і поширення корупції.

Право національної безпеки у системі правового забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації реалізує власні функції, відіграє незамінну роль провідника правової нормативності в інституціональній діяльності щодо прогнозування, інформування, охорони цінностей безпеки, захисту національних інтересів, регулювання суспільних відносин, якими є стратегічні комунікації у сфері національної безпеки.

У підрозділі 5.3 *«Право національної безпеки і міжнародно-правові засоби захисту національних інтересів України в умовах кризи системи міжнародної безпеки»* встановлено, що право національної безпеки відчутно реагує на стан міжнародної безпеки, передбачає застосування визначених національним законодавством надзвичайних режимів, як правило в умовах кризи системи міжнародної безпеки, що характеризує її сучасний стан. Право національної безпеки України в умовах кризи системи міжнародної безпеки та міжнародного збройного конфлікту, обумовлених агресією Російської Федерації, посяганням на суверенітет і територіальну цілісність держави, реалізовано у заходах щодо мобілізації, проведення Антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил, визначення особливостей державної політики із забезпечення державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей, про обмеження можливостей стосовно забезпечення прав людини та основоположних свобод у зв'язку з агресією РФ, анексією Криму, окупацією окремих районів Донецької та Луганської областей. Водночас важливими для захисту національних інтересів в умовах кризи системи міжнародної безпеки є застосування міжнародно-правових засобів, якими є звернення до Ради Безпеки ООН і розгляд Генеральною Асамблеєю ООН питань стосовно порушення суверенітету, територіальної цілісності України, з прийняттям відповідних рішень, звернення з позовами про міжнародно-правові порушення до Міжнародного Суду ООН та інших міжнародних судових органів, використання передбаченої міжнародним правом можливості звернення до міжнародних судових інстанцій юридичних і фізичних осіб про порушення, що є наслідком агресії, звернення окремих громадян до Європейського суду з прав людини стосовно конкретних фактів порушення прав людини та основоположних свобод. Право національної безпеки для ефективного захисту національних інтересів передбачає не лише можливості реалізації

такого захисту, які містить національне законодавство, але й обов'язкове застосування міжнародно-правових засобів захисту національних інтересів, що засвідчує інтегративні якості права національної безпеки, його соціальну цінність, і передусім виявляється в умовах кризи системи міжнародної безпеки.

У підрозділі 5.4 «Концепти права національної безпеки та військового права в умовах глобалізаційних трансформацій» визначено, що умови глобалізаційних змін світового порядку мають своїм наслідком розуміння національної безпеки насамперед як воєнної безпеки, а перспективи вирішення проблем національної безпеки все більше залежать від можливості держави протистояти воєнним загрозам. За таких обставин питання єдності, взаємодії права національної безпеки та військового права набувають особливої актуальності.

Встановлено, що предметна сфера права національної безпеки є більш широкою стосовно військового права, а їх єдність визначається забезпеченням національної безпеки у воєнній сфері, де дія права національної безпеки і військового права спрямовуються на досягнення стану воєнної безпеки. Водночас важливим для вирішення є завдання правового забезпечення діяльності сил оборони, що поряд із силами безпеки утворюють сектор безпеки і оборони держави, тобто дія військового права доповнюється нормативними, інституційними та функціональними можливостями права національної безпеки.

Право національної безпеки і військове право з огляду на їх єдність і взаємодію щодо правового забезпечення національної безпеки у воєнній сфері мають спільні ознаки правової доктрини, що визначає відповідну предметну наукову спеціалізацію в межах загальних правових досліджень.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження і теоретичного узагальнення вирішено наукову проблему щодо формування концептуальних засад права національної безпеки України, визначення із застосуванням сучасної методології наукових досліджень його змісту, структури, особливостей дії, розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій і кризи світового правопорядку, системи міжнародної безпеки.

Отримані у процесі дослідження результати дають підстави стверджувати про досягнення поставленої мети і реалізацію визначених завдань та зробити такі основні висновки:

1. Доктрина права національної безпеки України проходить складний шлях становлення й розвитку в умовах формування парадигм сучасного

права і сучасної держави на підставі використання можливостей філософії, суспільних і політичних наук, а також передбачає наукове освоєння усієї складної палітри теоретико-прикладних аспектів цієї комплексної для юриспруденції проблеми галузевими юридичними науками, що дозволяє вийти на концептуальний рівень її вирішення. Становлення доктрини права національної безпеки відбувається в умовах нормативно-правового та інституційного визначення діяльності щодо забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів. Правова наука на основі світоглядного розуміння національної безпеки, її сутнісно-змістовної характеристики, зосереджується на опрацюванні необхідних для практики забезпечення національної безпеки напрямках досліджень, які стосуються конституційно-правової природи національної безпеки, адміністрування у сфері національної безпеки, кримінально-правового забезпечення національної безпеки, особливостей діяльності щодо забезпечення національної безпеки в умовах інформаційного суспільства, забезпечення різновидів національної безпеки, серед яких воєнна безпека виявляється пріоритетним напрямком.

2. Концептуалізація права національної безпеки України полягає в усвідомленні емпіричної основи національної безпеки з подальшим її онтологічним осмисленням у правовому вимірі, на підставі відповідних методологічних підходів, що має наслідком формування концепції. Емпіричною основою права національної безпеки є вся сукупність соціальних чинників, що забезпечують безпеку людини, суспільства і держави, якими є суспільні відносини, соціальні комунікації у сфері національної безпеки, конституційні положення, нормативно-правові акти, визначені ними правові статуси суб'єктів національної безпеки, діяльність у сфері національної безпеки та результати такої діяльності, міжнародні відносини в системі міжнародної безпеки у контексті забезпечення національної безпеки. Встановлено, що формування права національної безпеки передбачає застосування певної моделі національної безпеки з урахуванням особливостей національної правової системи, а також економічних, політичних, культурних, воєнних, інформаційних, техногенних та інших характеристик суспільства. Переваги для застосування має модель національної безпеки і права національної безпеки США, з використанням підходу ліберального демократичного миру та сучасного антитерористичного підходу.

3. Визначено, що концепція права національної безпеки України ґрунтується на стилізованій культурі безпеки, яка у правовому змісті розглядається як правова стратегічна культура. Правова стратегічна культура національної безпеки є основою для правового стратегічного мислення як процесу усвідомлення сутнісних характеристик національної безпеки, її призначення, відповідних умінь та знання, прийняття на цій підставі

рішень. Правова стратегічна культура і правове стратегічне мислення характеризуються як компетентні та професійні, що відповідає вимогам діяльності у сфері національної безпеки. Водночас, право національної безпеки консолідує діяльність держави, громадянського суспільства й людини щодо забезпечення національної безпеки та формується виключно у темпоральних межах утворення громадянського суспільства. Обґрунтовано, що право національної безпеки діє в усіх соціальних напрямках, що стосуються забезпечення національної безпеки, проте найбільш важливими для його предметної сфери є безпечні умови життєдіяльності людини, суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад держави.

4. Процес формування права національної безпеки України зазнає впливу міжнародно-правової системи, права міжнародної безпеки. Основні принципи міжнародного права – незастосування сили або загрози силою; мирного вирішення міжнародних спорів; невторчання; співробітництва; рівноправ'я та самовизначення народів; суверенної рівності держав; добросовісного виконання зобов'язань за міжнародним правом; територіальної цілісності; поваги прав людини; непорушності кордонів, – визначають принципи національної безпеки і здійснюють організаційний вплив на право національної безпеки. Розкрито, що в умовах кризи системи міжнародної безпеки право національної безпеки знаходить свій розвиток в узгодженні нормативно-правових положень та інституційної діяльності з міжнародним правом, підтверджує власну соціальну цінність як регулятора суспільних відносин, стратегічних комунікацій щодо захисту національних інтересів за умов виконання міжнародних зобов'язань держави, забезпечення захисту прав людини й основоположних свобод.

5. Право національної безпеки України утворює правовий зміст і правову форму національної безпеки та затверджує цілісність національної безпеки в усіх її різновидах, задає правову нормативність, загальнообов'язковість соціальних вимог і положень, які стосуються національної безпеки, визначає, забезпечує захист загальносоціальних інтересів, які виступають у парадигмальному контексті національної безпеки як національні інтереси. Встановлено, що право національної безпеки виявляє найбільш стійкий змістовний зв'язок із правовим порядком, який сутнісно поєднується зі станом національної безпеки. Відтак, право національної безпеки є залежним від правового порядку, але водночас впливає на правовий порядок не лише у спосіб формування правової інфраструктури, але й унаслідок правового забезпечення захисту найважливіших національних інтересів.

6. Концепт права національної безпеки України має свою аксіологічну основу, яка містить значну кількість найважливіших для суспільства і людини цінностей, інтересів, досягнення яких виводить соціальне існування на рівень, доступний для задоволення індивідуальних і групових потреб, обумовлених

необхідністю сталого розвитку; аксіологія національної безпеки виглядає багатогранною, переходить від однієї якості існування людини і суспільства до іншої, поєднує цінності духовного і матеріального походження, розкривається у напрямі від індивідуальних характеристик до загальних, демонструючи присутність у центрі ціннісної реальності людини та її потреб.

7. Правовий режим права національної безпеки України виявляє особливі характеристики, містить предмет – суспільні відносини, соціальні комунікації між суб'єктами у сфері національної безпеки, метод, яким є сукупність імперативних засобів і способів правового впливу (правового регулювання) на певні суспільні відносини й соціальні комунікації, а також мету – забезпечення національної безпеки, яка конкретизується відповідно до певної галузі соціального буття та певних безпечних умов життєдіяльності безпосередньо у сфері національної безпеки. Доведено, що правовий режим національної безпеки характеризується досить жорсткими правилами упорядкування суспільних відносин, що забезпечує імперативний метод правового регулювання. Такий правовий режим може набувати спеціальних ознак надзвичайного режиму або режиму воєнного стану, що, зокрема, характеризує його виключно публічно-правову природу, зосереджену на охороні загальнозначущих інтересів.

Визначено, що на основі предмета і мети правового регулювання (правового впливу) право національної безпеки консолідує відповідні нормативно-правові приписи конституційного права, адміністративного, кримінального, інформаційного, екологічного фінансового та інших суміжних у правовому забезпеченні національної безпеки галузей права, досягаючи того рівня системності, який дозволяє ефективно та успішно забезпечувати дію права у сфері національної безпеки. Витоки права національної безпеки містяться в конституційному праві, а найбільш стійкими є зв'язки права національної безпеки з військовим правом, де спільність об'єктів і суб'єктів, єдність правового режиму щодо забезпечення воєнної безпеки, захисту суверенітету і територіальної цілісності змушують поєднувати не лише наукові розробки, але й правозастосовну практику.

8. Визначення у системі права та розкриття особливостей права національної безпеки України стає можливим на основі ціннісно-нормативного праворозуміння, завдяки якому стає очевидним, що держава є залежною від права і забезпечує його дію із застосуванням відповідного механізму, легітимність якого отримує у праві як у ціннісно-нормативній системі. Своєю чергою правова нормативність демонструє загальнообов'язковість приписів права, забезпечених можливістю легітимного примусу, що дає підстави для чинності або ж дійсності права. Важливими для обґрунтування концепції права національної безпеки є соціологічний і потребовий підходи до розуміння права, а також комунікативна теорія права.

Встановлено, що дослідницька стратегія пізнання права національної безпеки полягає у застосуванні міждисциплінарного, системного, холістичного, інституціонально-функціонального, аксіологічного, синергетичного підходів, які утворюють методологічний центр права національної безпеки.

9. Нелінійність права національної безпеки виявляється у його взаємодії із суміжними галузями національної системи права і з міжнародним правом, підтверджується горизонтальним структуруванням, обґрунтовує віддаленість від держави у біфуркаційні періоди та збереження цілісності, що забезпечує перехід системи зі старого порядку в новостворений без втрат системних ознак і можливостей стосовно правового забезпечення національної безпеки. Виявлено, що утворення права національної безпеки України в системі національного права відбувається внаслідок як лінійного, так і нелінійного процесів, де першоосновні нормативи, серед яких особливо виділяється ноуменальний рівень реальності, не мають постійно визначених або задалегідь запрограмованих форми і змісту, вони констатуються, виходячи із загальної необхідності появи, утворення норм права в конкретних соціальних комунікаціях. Натомість соціальні та морально-етичні, ціннісні нормативи проходять рефлексію в поєднаній взаємодії соціальних акторів, коли свідомість сприймає і відображає вказані нормативи саме як норми права, як загальнообов'язкові правила поведінки. Нелінійний процес стосовно утворення норми, системи права, а також права національної безпеки, має ризомний характер.

Розглянуто ризому права як сформоване на основі ідеї права поєднання морально-етичних, ціннісних вимог, норм і соціальних комунікацій у визначенні та досягненні певної соціально-значущої для учасників цих комунікацій мети. Для права національної безпеки такою метою є забезпечення національної безпеки.

10. Поняття права національної безпеки України ґрунтується на загальних характеристиках права як соціального явища, котрі розкривають його соціальні, ціннісно-нормативні, потребові, комунікативні та інші ознаки, водночас орієнтує на особливості предметної сфери, яка виходить на безпеку людини і соціуму.

Право національної безпеки є галуззю права, ціннісно-нормативною системою загальноновизнаних і публічно визначених у національній правовій системі статусів, правил поведінки та комунікацій, спрямованих на забезпечення безпечних умов життєдіяльності людини, існування, розвитку суспільства і держави.

11. Проведений аналіз ознак суб'єктів права національної безпеки України, якими є держава, суспільство та людина, що відповідає змісту суспільних відносин у сфері національної безпеки, засвідчує, що суб'єкти

права національної безпеки соціально індивідуалізовані, конкретизовані відповідно до особливостей комунікацій у сфері національної безпеки.

Право національної безпеки визнає людину як найбільш важливого суб'єкта права, суб'єктність якого обґрунтовується правовою природою, безпосередньо залежить від можливостей забезпечення національної безпеки. З огляду на це, найголовніше право людського буття – право на життя, фактично проголошує основну ідею національної безпеки в її антропологічному значенні. Інші права та основоположні свободи людини підтверджують і розгортають властивості правової людини як суб'єкта права національної безпеки та існуючих тут суспільних відносин, стратегічних комунікацій.

12. Право національної безпеки України має власні об'єкти – певні матеріальні та нематеріальні блага, якими є національні інтереси, надбання, потреби й цінності людини та суспільства у сфері національної безпеки, – від державної та воєнної до економічної, інформаційної, техногенної тощо. У праві національної безпеки національні інтереси набувають загальної значущості для суспільства, для індивідуальних і колективних суб'єктів, оскільки зорієнтовані на право, захищаються правом або ж забезпечуються правом і є публічними, охоронюваними законом інтересами.

Єдність об'єктів права національної безпеки засновується на загальній меті, якою є національна безпека; конкретизація об'єктів у певних видах національної безпеки є підтвердженням цілісності, що обумовлює цілісність права національної безпеки. Об'єкти права національної безпеки утворюють відповідні системні множинності національних інтересів – життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує безпечні умови життєдіяльності та добробут громадян, суверенне існування держави і суспільства, демократичний розвиток державної організації суспільства.

Розглянуто як основні об'єкти права національної безпеки життя людини в соціальному просторі, її фізичне існування та добробут. За цих обставин людиноцентризм права знаходить своє підтвердження й розкривається у праві національної безпеки. Інші важливі національні інтереси, зокрема суверенітет і територіальна цілісність держави, стосуються просторових умов життєдіяльності людини й суспільства.

13. Право національної безпеки України як самостійна галузь права засновується на відповідних принципах. Під принципами права національної безпеки розглядаються засадничі, вихідні ідеї та положення, що визначають сутність і зміст впливу права на забезпечення національної безпеки. Віднесено до принципів права національної безпеки принципи: верховенства права; конституційної законності; охорони та гарантування прав і свобод людини відповідно до вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини;

пріоритетності охорони загальнозначущих для суспільства і держави національних інтересів; відповідність галузевих норм і приписів вимогам міжнародного права та міжнародних договорів, учасником яких є держава.

14. Визначено, що функції права національної безпеки України конкретизують функції національного права у його взаємодії з міжнародним правом у сфері національної безпеки, охоплюють усі напрями забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів. Відтак, функціями права національної безпеки є регулятивна, охоронна, інформаційна, превентивна, прогностична, а також функція правового забезпечення національної безпеки. Підтверджено, що з урахуванням наукових позицій стосовно прагматичного характеру парадигми функцій права та їх актуальності для впливу на суспільні відносини не виключається виокремлення інших функцій права національної безпеки.

Обґрунтовано, що особливе значення в сучасних умовах має функція правового забезпечення національної безпеки. Водночас актуальним для національної правової системи залишається формування правової безпеки, що має здійснюватися через задіяння правового режиму, який містить ресурси, способи та засоби впливу на основі верховенства права на всі складові національної правової системи з метою забезпечення їх відповідності національній культурі, традиціям, національній ідентичності, національним потребам, надбанням та інтересам.

15. Структура права національної безпеки України як нелінійної системи відображає зміст цієї галузі права та утворюється внаслідок конкретизації правового режиму, де визначальними є предмет – суспільні відносини, соціальні комунікації національної безпеки, а також конкретизована мета правового впливу на такі суспільні відносини, соціальні комунікації. За цих обставин структурування права національної безпеки відбувається в горизонтальному поєднанні та взаємодії інституційних нормативно-правових спільностей, зорієнтованих на статичні галузеві характеристики – системні групи норм права, а також на його динамічні ознаки – утворені внаслідок дії таких груп норм права статуси і правові комунікації.

Розглянуто структуру права національної безпеки України як певну мережу нормативно-правових, інституційних утворень, що зорієнтовані за горизонталлю в національній системі права, взаємозалежні та поєднані функціональними зв'язками щодо правового забезпечення відповідного виду національної безпеки, у тому числі із міжнародним правом. Обґрунтовано, що право національної безпеки об'єднує такі (але не виключно) міжгалузеві системні утворення: право інформаційної безпеки, право державної безпеки, право екологічної та техногенної безпеки, право економічної безпеки, право воєнної безпеки тощо. Виявлено, що структура права національної безпеки є динамічною, взаємодія внутрішньогалузевих утворень піддається постійним

змінам відповідно до особливостей, котрі містить як предмет правового впливу й регулювання, так і мета, що загалом відповідає статусній основі та соціальним комунікаціям права національної безпеки.

16. Право національної безпеки України виявляє свої сутнісно-змістовні особливості в соціальних комунікаціях. Ця тенденція стає найбільш відчутною у стратегічних комунікаціях, які мають особливе значення у сфері національної безпеки, де вони набувають ознак правових відносин і є правовими стратегічними комунікаціями – заснованими на праві, синхронізованими з метою забезпечення національної безпеки, захисту національних інтересів інформація, дії, діяльність інститутів держави, громадянського суспільства та людини. Розкрито, що у стратегічних комунікаціях забезпечується співпраця державних інститутів, суспільства і громадян на шляху до досягнення мети у вирішенні тих чи інших безпекових питань, у зв'язку з чим стратегічні комунікації мають відповідний правовий зміст. Підтверджено, що в правових стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки предметом взаємодії, соціальної синхронізації є інтереси держави, трансформовані через можливості стратегічних комунікацій в інтереси конкретної людини, її потребові запити, а також – в інтереси суспільства, що свідчить загалом про дію права та розкривається в соціальній теорії норми і дії. У центрі комунікативної взаємодії національної безпеки перебуває людина, розраховуючи на підтримку права.

Узгодженість, синхронізація вольової поведінки суб'єктів правових комунікацій у сфері національної безпеки відбуваються в умовах виконання приписів права. Відтак, застосування права національної безпеки у вирішенні соціальних конфліктів дозволяє узгодити дії суб'єктів у сфері національної безпеки, синхронізувати такі дії, в тому числі у спосіб легального й необхідного для стану безпеки примусу на користь досягнення соціального компромісу.

17. Правові стратегічні комунікації у сфері національної безпеки України здійснюються з урахуванням національних інтересів, а право національної безпеки узгоджує інтереси індивідів, окремих соціальних утворень, якими можуть бути групи, спільноти, корпорації, з національними інтересами. Саме тому право національної безпеки ефективно впливає на приведення групових інтересів у відповідність до національних інтересів, а у випадку соціально визнаної та нормативно підкріпленої необхідності розвитку корпоративних інтересів право національної безпеки приводить їх до рівня, що забезпечує національну безпеку.

18. Право національної безпеки України забезпечує суб'єктність людини у сфері національної безпеки, утворює правовий бар'єр для

можливої реалізації загроз її життєдіяльності, що загалом відповідає парадигмальному значенню правової людини та її суб'єктності. Суб'єктивні права, свободи, законні інтереси та юридичні обов'язки, як неодмінні ознаки суб'єктності людини, в такому разі перебувають у безпосередній залежності від вирішення безпекових питань і водночас визначаються рівнем безпеки життєдіяльності людини, станом захищеності національних інтересів.

Серед основних прав людини в контексті забезпечення правом національної безпеки її суб'єктності є право на безпеку, яке має ознаки абсолютного права та водночас є суб'єктивним правом у конкретних правовідносинах у сфері національної безпеки. Право на безпеку в концепції суб'єктності людини має аксіоматичне значення як вихідна формула людиноцентризму правової реальності. Водночас право людини на безпеку утворює відповідний інститут права національної безпеки.

19. Нормативно-ціннісні приписи права національної безпеки України реалізуються у соціальній практиці державою і суспільством як діяльними суб'єктами права національної безпеки. Проте суб'єктність держави у правових відносинах і стратегічних комунікаціях національної безпеки закріплюється у положеннях Конституції та конкретизується в конституційному законі, де міститься перелік і повноваження інститутів держави, що мають своїм призначенням забезпечення національної безпеки. Такі інститути утворюють сектор безпеки і оборони держави, мають визначений законодавством правовий статус, діють відповідно до статусу в межах законодавчих повноважень.

Водночас суб'єктність суспільства у правових відносинах і стратегічних комунікаціях у сфері національної безпеки транслюється через суб'єктність громадянського суспільства, яке презентує у таких відносинах певні інститути. Інститути громадянського суспільства здійснюють відповідно до законодавства і статутних положень таких інститутів демократичний цивільний контроль за діяльністю сектора безпеки і оборони, можуть брати участь у численних стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки, здійснювати аналітичну, прогностичну тощо діяльність, під час якої вирішуються проблемні стратегічні питання національної безпеки.

Визнано, що взаємодія держави і суспільства на підставі вимог і положень права національної безпеки має досягати певного рівня гармонії у взаємовідносинах, яким необхідно розглядати принцип-правило «симфонії безпеки» та його реалізацію у соціальному просторі.

20. Право національної безпеки України в умовах глобалізаційних соціальних трансформацій визначає та зміцнює інституціональну та функціональну складові як національної правової системи, так і держави,

усієї системи соціальних комунікацій суспільства у сфері національної безпеки.

Право національної безпеки стає основою правової безпеки суспільства, сучасної держави, яка полягає в упровадженні верховенства права у національній правовій системі, в діяльності держави як правової держави з урахуванням національних особливостей. За таких обставин призначення права національної безпеки України та його розвиток в умовах глобалізації актуалізуються в напрямку забезпечення правової безпеки, тобто захищеності національної правової системи від негативних чинників нормативно-правового та інституційного походження, які об'єктивно супроводжують глобалізаційні зміни світового порядку.

21. Дія права національної безпеки України в умовах глобалізаційних змін світового порядку набуває нових якісних ознак, право національної безпеки утворює систему правового забезпечення національної безпеки України. У цій системі під дією права національної безпеки утворюються нормативно-правова, інституційна й організаційна компоненти; нормативно-правова основа системи правового забезпечення національної безпеки України виходить із конституційних положень і відповідає таким положенням, містить відповідний конституційний закон, усі акти національного законодавства і міжнародно-правові акти, які встановлюють, регламентують соціальні комунікації у сфері національної безпеки. Водночас науково обґрунтовує систему правового забезпечення національної безпеки, а також напрями і способи правозастосування, правореалізації доктрина права національної безпеки. Своєю чергою інституційна складова системи правового забезпечення національної безпеки України передбачає діяльність правоохоронних органів, органів прокуратури та органів правосуддя у сфері національної безпеки. Однак особливе значення серед інститутів держави для правового забезпечення національної безпеки має діяльність прокуратури, адже інститут прокуратури виступає в соціальній комунікації від імені суспільства на захист загальних публічних інтересів, у тому числі при здійсненні кримінального правосуддя. За цих обставин з огляду на інституційні, функціональні особливості, роль і місце прокуратури в системі правового забезпечення національної безпеки виявляється недооціненою, що особливо стосується системи правового забезпечення воєнної безпеки.

Для організаційної складової системи правового забезпечення національної безпеки України вирішальне значення має формування компетентної правової стратегічної культури, стійкого усвідомленого ставлення до національної безпеки як до основи соціального існування. Водночас пріоритетним є вирішення проблеми протидії корупції, оскільки

корупційні чинники за рахунок підміни ціннісної основи, яка набуває індивідуалізованих характеристик у формі протиправних практик збагачення, що неодмінно призводить до ігнорування національних інтересів, стають досить потужною перешкодою на шляху до забезпечення національної безпеки. Підтверджено, що право національної безпеки в системі правового забезпечення національної безпеки України стає основою для формування і реалізації державної політики протидії тероризму як антиправовій соціальній практиці.

22. Глобалізаційні зміни у світі, криза світового правопорядку і системи міжнародної безпеки мають своїм наслідком визначення та розуміння національної безпеки насамперед як воєнної безпеки. Потенційні та реальні загрози для окремих держав, особливо для України, трансформуються в єдиний комплекс, де загрози воєнного характеру набувають відчутного і першочергового значення, а тому процес актуалізації проблем воєнної безпеки як національної безпеки має тенденцію до посилення. Отже перспектива вирішення проблем національної безпеки України все більше залежить від можливості держави протистояти воєнним загрозам. Обґрунтовано, що під інерцією геополітичних трансформацій мінливість картини світу призводить до змін у ставленні держав стосовно забезпечення міжнародної безпеки, а ще більшою мірою – до забезпечення національної безпеки. З огляду на це єдність і взаємодія права національної безпеки та військового права дозволяють успішно вирішити проблему забезпечення національної безпеки України загалом і національної безпеки у воєнній сфері зокрема.

23. Пріоритетними напрямками подальших наукових досліджень у галузі права національної безпеки є:

- теоретико-правові основи формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки, розвитку системи забезпечення національної безпеки, реформування і розвитку суб'єктів сектору безпеки і оборони та оборонно-промислового комплексу в контексті євроатлантичної інтеграції України;

- теоретичні, методологічні та прикладні засади розвитку законодавства з питань національної безпеки і оборони, правового забезпечення організації та діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, функціонування недержавних суб'єктів сектору безпеки як складової системи забезпечення національної безпеки;

- правові засади забезпечення національної безпеки у зовнішньо- і внутрішньо політичній сферах, у сфері державної безпеки, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону; модернізація правової політики України щодо стратегій економічної, енергетичної та екологічної безпеки в умовах глобальних і регіональних трансформацій;

– правові проблеми формування і розвитку систем регіональної (субрегіональної) та міжнародної безпеки, міжнародного співробітництва у цій сфері та гармонізації національного законодавства з нормами міжнародного права, законодавством ЄС і стандартами НАТО в галузі безпеки і оборони;

– організаційно-правові засади цивільно-військового співробітництва, становлення і розвитку системи стратегічних комунікацій сектору безпеки і оборони в умовах євроатлантичної інтеграції України.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Богущкий П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України : монографія. Київ-Одеса: Фенікс, 2020. 376 с.

2. Богущкий П. П. Системність методів загальнотеоретичної юриспруденції. Парадигма ризому у забезпеченні нелінійності системи права. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова та ін.; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2019. 420 с.

3. Богущкий П. П. Військове право як система. *Право України*. 2010. № 11. С. 234–239.

4. Богущкий П. Військова правоохоронна система сучасної України: проблема інституціонального та законодавчого визначення. *Юридичний вісник*. 2015. № 4. С. 54–59.

5. Богущкий П. П. Військова прокуратура у системі прокуратури України: перспективи, шляхи реформування. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 3. С. 10–16.

6. Богущкий П. П. Демократичні засади конституційного статусу і повноважень прокуратури України. *Право України*. 2013. № 8. С. 123–130.

7. Богущкий Павло. Інституціональні зміни правової системи України у контексті реформування кримінальної юстиції. *Вісник прокуратури*. 2010. № 10. С. 85–91.

8. Богущкий П. П. Концептуальні основи правового режиму військової служби. *Вісник національної академії прокуратури*. 2012. № 3. С. 102–105.

9. Богущкий П. П. Методологічні засади пізнання права національної безпеки України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2019. № 3. С. 106–120.

10. Богущкий П. П. Нелінійна раціональність системи права. *Право України*. 2018. № 6. С. 182–195.

11. Богущкий П. Об'єкти правових стратегічних комунікацій національної безпеки. *European political and law discourse*. 2020. V. 7. Is. 1. P. 105–111.
12. Богущкий П. П. Поняття та ознаки права національної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 3 (26). С. 84–91.
13. Богущкий П. Поняття правової держави та методологічний підхід до проблем її формування. *Право України*. 1996. № 4. С. 14–16.
14. Богущкий П. П. Право і стратегічні комунікації у сфері національної безпеки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2020. № 2. С. 32–39.
15. Богущкий П. П. Правова цілісність національної безпеки України: проблема міждисциплінарності. *Науковий вісник публічного і приватного права* : збірник наукових праць. 2017. Випуск 5. Т. 1. С. 9–10.
16. Богущкий П. П. Право національної безпеки и мировой правопорядок: общетеоретический дискурс. *KazNU Bulletin. International relations and international law series* [Online]. 2020. № 90 (2). P. 38–44.
17. Богущкий П. П. Правовий режим військового права у контексті системотворення українського права. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 182–186.
18. Богущкий П. Правовий режим воєнної (військової) безпеки: комплексні ознаки міжгалузевого інституту права. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 100–107.
19. Богущкий П. Правовий режим: методологічні рівні дослідження. *Право України*. 2013. № 1–2. С. 317–322.
20. Богущкий П. П. Про використання системного підходу в осягненні цілісності системи права. *Право України*. 2015. № 6. С. 157–164.
21. Богущкий П. П. Прокуратура в системі кримінальної юстиції: інституційні та функціональні ознаки процесуального керівництва. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11. С. 29–33.
22. Богущкий П. П. Суб'єктність держави і суспільства у стратегічних комунікаціях сфери національної безпеки. *Науковий юридичний електронний журнал*. 2020. № 2. С. 19–23.
23. Богущкий П. Тероризм як антиправова соціальна практика. *Право України*. 2015. № 9. С. 90–96.
24. Bohutsky P. Human Subjectivity in National Security Law. *European political and law discourse*. 2020. V. 7. Is. 2. P. 89–97.
25. Bogutskyi P. Legal Research Methodology of Law as a System of Norms: the Strategy of the System Approach and the Concept of the Legal Regime. *European political and law discourse*. 2014. V.1. Is. 6. P. 47–58.
26. Bohutskyi P. The National Security Law in the System of National Law: The Problem of Conceptualization. *European political and law discourse*. 2020. V. 7. Is. 3. P. 59–65.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертацій:

1. Богуцький П. П. Військова юстиція: проблема інституціоналізації у правовій системі України. *Правове життя сучасної України*: тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантського складу (20–21 травня 2011 р., м. Одеса). Т. 1. О.: Фенікс, 2011. С. 46–49.

2. Богуцький П. П. Правовий режим військової служби. *Правове життя сучасної України* : тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького складу (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 1. Одеса : Фенікс, 2012. С. 145–147.

3. Богуцький П. П. Свойства права в системі правових цінностей. *Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави*: матеріали міжнародного «круглого столу» (м. Одеса, 9 грудня 2011 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 75–77.

4. Богуцький П. П. Системний підхід і криза раціоналізму в юриспруденції. *Розвиток методології сучасної юриспруденції*: матер. III Міжнар. наук. конфер. (м. Одеса, 12 квітня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. С. 71–74.

5. Богуцький П. П. Система предметності дослідження права. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 30–31 жовтня 2015 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2015. С. 7–9.

6. Богуцький П. П. Військова правова система України: інтеграційно-правові процеси співробітництва з НАТО. *Правові проблеми цивілізаційного вибору України*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої пам'яті проф. Вишнякова Олександра Костянтиновича (м. Одеса, 6 листопада 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 147–150.

7. Богуцький П. П. Інституціональне забезпечення мілітарних правових систем. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2016 р.). У 2 т. Т. 1. Одеса: Юридична література, 2016. С. 90–92.

8. Богуцький П. П. Міждисциплінарний підхід в осягненні правової цілісності національної безпеки України. *Сучасні міждисциплінарні дослідження: права урбаністика* : матеріали науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 27 грудня 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 90–92.

9. Богуцький П. П. Правовий вимір національної безпеки України. *Традиції і новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 1. Одеса: «Гельветика», 2017. С. 117–119.

10. Богуцький П. П. Концептуалізація права національної безпеки як системної цілісності. *Правові та інституційні механізми забезпечення*

розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). У 2-х т. Т. 1. Одеса: «Гельветика», 2018. С. 72–75.

11. Богущкий П. П. Правовий режим кримінально-правової охорони національної безпеки України. *Кримінальне право в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 25 травня 2018 р.). Одеса: «Гельветика», 2018. С. 80–83.

12. Богущкий П. П. Праворозуміння як гносеологічна основа права національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку. *Освіта та наука у сфері національної безпеки*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Острого, 8 червня 2018 р.) [Електронне видання]. Острого: Національний університет «Острозька академія», 2018.

13. Богущкий П. П. Конституційна парадигма державного суверенітету у праві національної безпеки. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю зі дня народження доктора юридичних наук, професора Л. М. Стрельцова (25.10.1918 – 24.03.1979) (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.). Одеса: «Гельветика», 2018. С. 58–61.

14. Богущкий П. П. Право інформаційної безпеки у системі права національної безпеки України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, Національна академія СБУ (м. Київ, 4 квітня 2019 р.) [Електронне видання]. Київ: Нац. акад. СБУ, 2019. С. 11–13.

15. Богущкий П. П. Право національної безпеки і право міжнародної колективної безпеки: проблема взаємодії та шляхи її вирішення. *Міжнародна та національна безпека: теоретичний і прикладні аспекти*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. Держ.ун-т внутр. справ. 2019. С. 168–170.

16. Богущкий П. П. Правове забезпечення національної безпеки та громадської безпеки: теоретико-прикладні аспекти. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). У 2-х т. Т. 2. Одеса: «Гельветика», 2019. С. 170–172.

17. Богущкий П. П. Кримінально-правова політика і національна безпека України: проблема кримінально-правової охорони національних інтересів. *Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 травня 2019 р.). Одеса: Юридична література, 2019. С. 203–205.

18. Богущкий П. П. Система військової юстиції України: проблема наукового і законодавчого визначення. *Освіта і наука у сфері національної безпеки: проблеми та пріоритети розвитку*: збірник матеріалів III

міжнародної науково-практичної конференції (м. Острог, 14 червня 2019 р.). К.: «АртЕк», 2019. С. 31–34.

19. Богущкий П. Система правового забезпечення національної безпеки у воєнній сфері. *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / упор.: В. Г. Пилипчук, В. П. Коваль, П. П. Богущкий та ін. К.: «АртЕк», 2019. С. 23–28.

20. Богущкий П. П. Сучасна доктрина права національної безпеки та військового права. *Право національної безпеки та військове право: історія, сучасність і перспективи* : матеріали круглого столу (Київ, 28 березня 2019 р.) / Мін-во оборони України, Нац. ун-т оборони України ім. І. Черняхівського; Нац. академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права; упоряд.: М. М. Прохоренко, П. П. Богущкий; за заг. ред. М. М. Прохоренка. К.: ФОП Ямчинський О. В., 2019. С. 22–27.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Богущкий П. П. Ознаки та види правового режиму військової служби. *Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції*: монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін., за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. С. 213–220.

2. Богущкий П. П. Воєнна безпека України: правовий режим міждисциплінарного інституту. *Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика*: колективна монографія/ за ред. В. М. Стратонова, Є. Л. Стрельцова. Херсон : «Гельветика», 2015. 340 с.

3. Богущкий П. П. Системний підхід в осягненні системи права. Поняття і види правового режиму. *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції*: монографія / Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін., за заг. ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. 488 с.

4. Богущкий П. П. Військове право: нормативно-ціннісне обґрунтування воєнної безпеки. *Військова правоохоронна система. Правові основи воєнної безпеки України*: монографія/Є. Л. Стрельцов, С. Т. Полторак, Ю. В. Аллеров, О. В. Кривенко, П. П. Богущкий; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Львів : НАСВ, 2016. 188 с.

5. Богущкий П. П. Основи військового права України: курс лекцій / П. П. Богущкий, С. М. Скуріхін. 2-ге вид., перер. та доп. Одеса: Фенікс, 2011. 343 с.

6. Кримінально-правові та кримінологічні основи забезпечення воєнної безпеки України: науково-практичний посібник / М. С. Туркот, П. П. Богущкий та ін. К.: «АртЕк», 2014. 246 с.

7. Богуцкий П. П. Система права. *Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник* / под ред. Ю. Н. Оборотова. О.: Фенікс, 2011. 436 с.

АНОТАЦІЯ

Богуцький П. П. Теоретичні основи становлення і розвитку права національної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Київ, 2020

В дисертаційному дослідженні здійснено загальнотеоретичне вирішення наукової проблеми формування концептуальних засад права національної безпеки України і розвитку системи знань із застосуванням сучасної методології наукових досліджень про його зміст, структуру, особливості дії в умовах глобалізаційних трансформацій, кризи світового правопорядку та системи міжнародної безпеки.

Встановлено, що доктрина права національної безпеки України формується під впливом філософських, загальнотеоретичних та галузевих наукових розробок правових питань, що стосуються сфери національної безпеки. Розкрито особливості та закономірності концептуалізації права національної безпеки як нелінійної системи. Обґрунтовано поняття права національної безпеки України, його галузеві принципи, функції та зв'язок з міжнародним правом. Визначено взаємодію права національної безпеки й військового права у вирішенні завдань забезпечення національної безпеки України в умовах глобалізації, кризи системи міжнародної безпеки.

Ключові слова: право національної безпеки, концептуалізація права національної безпеки, принципи, функції, структура права національної безпеки, нелінійність права національної безпеки, ризома права, національні інтереси, правові стратегічні комунікації у сфері національної безпеки, право людини на безпеку, система правового забезпечення національної безпеки, міжнародно-правові засоби захисту національних інтересів.

АННОТАЦИЯ

Богуцкий П. П. Теоретические основы становления и развития права национальной безопасности Украины. – Квалификационная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Научно-исследовательский институт информатики и права Национальной академии правовых наук Украины, Киев, 2020.

В диссертационном исследовании осуществлено общетеоретическое разрешение научной проблемы формирования концептуальных оснований права национальной безопасности Украины и развитие системы знаний с применением современной методологии научных исследований о его содержании, структуре, особенностях действия в условиях глобализационных трансформаций, кризиса мирового правопорядка и системы международной безопасности.

Отмечено, что доктрина права национальной безопасности Украины формируется под воздействием философских, общетеоретических и отраслевых научных разработок правовых вопросов, относящихся к сфере национальной безопасности. Определены особенности и закономерности концептуализации права национальной безопасности как нелинейной системы. Обосновано понятие права национальной безопасности Украины, его отраслевые принципы, функции а также связь с международным правом.

Раскрыто взаимодействие права национальной безопасности и военного права в решении задач обеспечения национальной безопасности Украины в условиях глобализации, кризиса системы международной безопасности.

Ключевые слова: право национальной безопасности, концептуализация права национальной безопасности, принципы, функции, структура права национальной безопасности, нелинейность права национальной безопасности, ризома права, национальные интересы, правовые стратегические коммуникации в сфере национальной безопасности, право человека на безопасность, система правового обеспечения национальной безопасности, международно-правовые средства защиты национальных интересов.

SUMMARY

Bohutskyi P. P. Theoretical bases of formation and development of the Ukraine's national security law. –Qualification scientific work on the rights of manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Law in speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Scientific Research Institute of Informatics and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, 2020.

In the dissertation research the general theoretical solution of the scientific problem of formation of conceptual bases of the national security law of Ukraine

is carried out and solved using modern methodology research its content, structure and features of action, development in the context of globalization transformations, crisis of world legal order and international security system.

It is established that the doctrine of the national security law of Ukraine is formed in the conditions of legislative and administrative activity on ensuring national security, which is accompanied by philosophical and branch scientific developments of legal issues that belong to the sphere of national security

It is proved that the conceptualization of the national security law of Ukraine is a natural process of the scientific study of initial empirical data, which are all social relations and social factors influencing the provision of safe living conditions, the existence of society and the state with the definition of the place and purpose of national security law in the national legal system.

The methodology of national security law of Ukraine is substantiated, which is based on value-normative, sociological legal understanding and on the use of the necessary concept of law, communicative theory of law. The research strategy of national security law in a complex combination of interdisciplinary, systemic, axiological, holistic, institutional-functional and synergetic approaches is determined.

It is proved that the national security law of Ukraine is a nonlinear system formed on the basis of rhizome processes, where the rhizome of law is a combination of moral and ethical, value requirements and social communications, encourages the formation of appropriate norms, rules of conduct, to the formation of legal integrity within the national legal system.

It is determined the principles and the functions of the national security law of Ukraine. It is established that the structure of national security law of Ukraine reflects the peculiarities of the content, internal organization of its nonlinear system, covers all types of national security and the existing institutional statuses of national security subjects in the national legal system.

It is determined that the national security law has an impact on all social communications in the field of national security, as a result of which such communications acquire the features of legal strategic communications.

It is established that the objects of the national security law of Ukraine are national interests, which have the nature of protected interests and form the axiological center of national security law. It is proved that the national security law of Ukraine enshrines the human subjectivity in the strategic communications of the national security sphere on the basis of human centrism, ensuring the implementation of the legal status and guaranteeing the human right to security. \

It is established that the state and society realize their subjectivity in the national security law, in legal strategic communications in the field of national security through the relevant institutions of the state and civil society. The national security law has historically been formed in the conditions of civil society, provides close

cooperation between the state and civil society in ensuring national security on the basis of harmony, social partnership.

It is determined that the development of national security law of Ukraine takes place in the context of globalization, the crisis of world legal order and the international security system, which determines the preventive effect of national security law on the negative processes of deculturation of national law; the national security law opposes legal expansion, and at the same time encourages the processes of legal reception of positive for the national legal system normative-legal, institutional changes.

It is revealed that the action of the national security law of Ukraine leads to the formation of the system of legal provision of national security. The system of legal support of national security provides for regulatory, institutional and organizational components that are combined and interdependent. It is determined that the national security law forms the basis for combating corruption as the most dangerous phenomenon in the development of the state and society, as well as defines and implements the policy of combating terrorism.

It is proved that the national security law of Ukraine uses the whole arsenal of international legal means to protect national interests, demonstrates its organic interaction with international law in the protection of national interests.

It is revealed the interaction of the national security law of Ukraine with the military law in solving problems of ensuring the national security of Ukraine in the context of globalization and the crisis of the international security system.

Keywords: national security law, conceptualization of national security law, principles, functions, structure of national security law, nonlinearity of national security law, rhizome of law, national interests, legal strategic communications in the field of national security, the human right to security, the system of legal support of national security, international legal means of protection of national interests.

Підписано до друку 24.08.2020 р. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2008-18.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com